

1940 Amasya Flood According to Archive Documents

Mehmet DÜMEN ^{1*}, Fahri SAKAL ²

¹ Institute of Graduate Studies, Department of History, Ondokuz Mayıs University, Samsun, Turkey,
ORCID: 0009-0005-9210-1267

² Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of History, Ondokuz Mayıs University,
Samsun, Turkey, ORCID: 0000-0003-3167-8327

ABSTRACT

Cities, like states, have their own histories. The Yeşilırmak River holds significant importance in the annals of Amasya. In this study which we aimed at contributing to the history of Amasya city, we attempted to examine the floods caused by the Yeşilırmak River and its tributaries in 1940, guided by the Archive Documents and contemporaneous newspapers such as Akşam and Ulus. In the spring of 1940, melting snow and rainfall caused the Yeşilırmak River and its tributaries, Çekerek and Tersakan streams, to overflow, turning the city and its surroundings into a lake. Although there were no human casualties, the floods exacted a toll on both urban and rural dwellings, resulting in the complete destruction or extensive damage of numerous residences. Production and trade were disrupted by the devastation of the commercial establishments in the flooded city. The city's population was also affected by the floods, as were the villages connected to the centre and the villages of the Suluova district. Fruit and vegetable gardens, as well as fields, turned into swamps, resulting in the loss of agricultural products. Farmers grappled with substantial economic setbacks, compounded by the loss of livestock. The land, which remained swampy for a long time, also had to cope with the spreading malaria disease. In these floods the train station was submerged and city's connections with neighboring provinces was either completely severed or on the verge of severance. Railways were destroyed and Samsun-Amasya-Sivas railway transportation was disrupted. The aid provided during these floods was partial and inadequate. The government failed to complete flood prevention efforts, thus the inhabitants of Amasya had to live with floods. The floods were followed by the National Press and they shared with their readers under the conditions of that day.

Keywords: Amasya, Yeşilırmak River, flood,

Type: Research

Article History

Received: 09.02.2024

Accepted: 03.03.2024

Published: 26.03.2024

*Corresponding Author:

dumenmehmet@gmail.com

Arşiv Belgelerine Göre 1940 Amasya Su Taşkını

Mehmet DÜMEN ^{1*}, Fahri SAKAL ²

¹ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, Türkiye,
ORCID: 0009-0005-9210-1267

² İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, Türkiye,
ORCID: 0000-0003-3167-8327

ÖZET

Devletlerin tarihi olduğu gibi şehirlerin de tarihi vardır. Amasya şehrinin geçmişinde Yeşilirmak nehri önemli bir yere sahiptir. Amasya şehir tarihine katkıda bulunmak amacıyla ele aldığımız bu çalışmamızda Yeşilirmak nehri ve kollarının 1940 yılında meydana getirdikleri taşkınları Arşiv Belgeleri ve o günün yayın hayatında bulunan Ulus ve Akşam Gazeteleri ışığında ele almaya çalıştık. 1940 yılı ilkbaharında eriyen kar suları ve yağın yağmurlar nedeniyle Yeşilirmak ve kolları olan Çekerek ile Tersakan çayları yataklarına sığmayarak taşkınlarla sebep olmuş, Amasya şehri ve yerleşkesi adeta göle dönmüştür. Bu taşkınlarda insanca bir kayıp olmasa da şehirde ve köylerinde pek çok ev ya tamamen yıkılmış ya da oturulamayacak derecede hasar görmüştür. Şehir içerisinde sular altında kalan işyerleri harap olmuş, üretim ve ticaret faaliyetleri sekteye uğramıştır. Şehir ahalisiyle birlikte merkeze bağlı köyler ile Suluova nahiyesi köyleri ve ahalisi de taşkınlarla yüzleşmek durumunda kalmışlardır. Meyve ve sebze bahçeleri ile tarlaları bataklık haline gelmiş, tarım ürünleri zayı olmuştur. Yaşanan taşkınlar yüzünden çiftçiler büyük ekonomik kayıplara uğramışlardır. Beslemiş oldukları hayvanlarını da bu felaketlerde kaybetmişlerdir. Uzun süre bataklık halini alan arazi ahalisi başlayan ve yayılan sıtma hastalığı ile de mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu taşkınlarda tren istasyonu sular altında kalmış, şehrin çevre illerle bağlantısı ya tamamen kopmuş ya da kopma noktasına gelmiştir. Demiryolları tahrip olmuş Samsun-Amasya-Sivas demiryolu ulaşımı kesintiye uğramıştır. Yaşanılan bu taşkınlarda yapılan yardımlar kısmi ve yetersiz kalmıştır. Hükümet, su taşkınlarını önleme çalışmalarını bir türlü tamamlayamamış Amasya ili ahalisi su taşkınlarıyla yaşamak zorunda kalmıştır. Su taşkınları Ulusal Basın tarafından takip edilmiş olup o günün koşulları dâhilinde olayları okuyucuları ile paylaşmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Amasya, Yeşilirmak, taşkın,

Tür: Araştırma

Makale Geçmişi
Gönderim: 09.02.2024
Kabul: 03.03.2024
Yayınlanma: 26.03.2024

*Sorumlu Yazar:
dumenmehmet@gmail.com

GİRİŞ

Geçtikleri topraklara hayat veren, bolluk ve bereket getiren akarsular ve vadileri tarihin her döneminde insanoğlunun yerleşmesi için cazip yerler haline gelmiş, insanoğlu buralarda kadim şehirler meydana getirmişlerdir. Bolluk ve bereket getiren akarsular özellikle karların ani erimesi ve şiddetli yağışlarla birlikte ekseriyetle ilkbaharda yataklarına sığmamış insanların canları, malları, yaşam alanları, ticarethaneleri, ibadethaneleri, ekip diktiği arazileri kısacası şehir, kasaba ve köyler için zarar verici bir hal almışlardır. Yeşilirmak vadisinde yerleşmiş bulunan Amasya şehri, kasaba ve köyleri de ırmağın kendileri için sunduğu lütuflardan faydalanırlarken zaman zaman yatağına sığmayan ırmakla da yüzleşmek zorunda kalmıştır. Yeşilirmak üzerine betondan setler, kemerler yani barajlar inşa edilip su dizginleninceye ve Yeşilirmak'ı besleyen Tersakan, Kelkit, Deliçay ve Çekerek suları da kontrol altına alınana değin hemen hemen her yıl ilkbaharda Amasya ve çevresi ırmak taşkınlarıyla mücadele vermek durumunda kalmıştır. 1940 yılında Amasya dâhilinde yaşanan taşkınlar yüzünden şehir ve pek çok köy sular altında kalmış, sular insanların yaşamlarını tehdit eder bir hal almıştır. Bu taşkınlar malda mülkte büyük zararlara yol açarak ekonomik kayıplara sebep olmuş, salgın hastalıklara yol açmış, şehir içi ulaşım başta olmak üzere karayolu ulaşımına sekte vurarak şehrin çevresi ile irtibatını engellemiştir. Bunun yanında Samsun-Amasya-Tokat demiryolu hattına da zarar vererek bu hattaki ulaşımı inkıtaa uğratmıştır. Her bahar ayında şehir ahalişi taşkınlar riski yüzünden ruhsal çöküntüye düşmüştür. Amasya vilayeti yönetimi ellerindeki tüm imkânsızlıklara rağmen ahalinin yardımına koşmaya çalışmış, yerelin gücünü aşan bu taşkınlar karşısında Hükümetten, Kızılay'dan ve çevre kaza ve illerden yardımlar talep edilmiştir. Yapılacak olan yardımlar yetersiz ve ihtiyacı karşılayamayacak kadar cılız kalmıştır. Bu tür afetlere karşı hazırlıksız, akarsuların dizginlenmesi hususunda da ne kadar yetersiz olduğumuz anlaşılmıştır.

1940 Taşkınları

1939 Büyük Erzincan Depreminin Yaralarını yaraları henüz sarılmamışken Amasya şehri 1940 yılı Nisan ayı başında Yeşilirmak taşkınları yüzünden bir başka felaketle mücadele etmek durumunda kalmıştır. Bu konuda Amasya Valisi Talat ÖNCEL imzasıyla Amasya Vilayetinden Dahiliye Vekaletine 3 Nisan'da çekilen telgrafın metni her şeyi açıklamaktadır:¹ "Kırksekiz saatten beri aralıksız yağın yağmur ve eriyen kar suları nedeniyle Yeşilirmak'ın 5 metre yükseldiği, ırmağın Ovasaray, Kayabaşı, Karasenir, Akdurun, Kızılca, Aksalur, Belmebük, Güllü, Karaköprü, Kavakçayırı, Kapıkaya, Sıraböcüklük, Ziyere, Yenice köyleri ile Amasya'nın etrafındaki yüzlerce bağ ve bahçeleri istila ettiği, bu köylerin bütün ekili arazileri ve meyve bahçeleri ve bir çok evin su altında kaldığı belirtilmiştir. Ayrıca taşkından iki gün evvel haberdar² olan vilayetin derhal bu köylerde tedbir alarak halkı tehlikeli mıntıklardan

¹ Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.10.0.0/118.828.6, s. 3.

² Tokat vilayetinden geçen Yeşilirmak burada kabardığı takdirde bu durum birkaç gün sonra Amasya'da ortaya çıkmaktadır.

uzaklaştırmış olduğundan şimdiye kadar insanca bir zayıtın olmasının önüne geçildiği bilgisinin yanı sıra, ırmağın şehir içerisindeki parke bulvara birçok noktalarından taşıdığı yazılmıştır. İstinat duvarları ile ırmağın iki sahili üzerindeki evlerin duvarları tehlike altında bulunduğundan bütün evlerin boşaltıldığı, gittikçe yükselmekte olan ırmağın Amasya şehrini tehdit etmekte ve halkın derin bir korku ve heyecan içinde bulunduğu, mümkün olan her tedbirin alındığı belirtilerek, suların yüksek olmasından dolayı hasarın tespit edilemediği bunun için suların çekilmesinin beklenildiği belirtilmiştir. Ayrıca şehrin iki yakasını birleştiren ve Selçuklular döneminde yapılmış olan beş gözlü Kuş köprüsünün gözlerinin tamamen kapanmak üzere olduğu, bu durumun gerçekleşmesi halinde köprü gerisinde birikecek olan su sebebiyle şehirde büyük bir felaketin oluşacağı bildirilerek, şehir girişinde Yeşilirmak'la birleşen Tersakan ırmağının dahi taşmış olduğu, Çeltik köprüsü ile Suluova nahiyesi köyleri tarım arazilerini ve boğaz vadisindeki yüzlerce bağ ve bahçelerini istila etmiş olduğu, bildirilmektedir.

Yine aynı gün Vilayet Makamınca Dâhiliye Vekâletine gönderilen ek yazıda:³ Yeşilirmak'ın korkunç bir hal aldığı, Amasya tren istasyonu ile istasyon ve şehir arasındaki üç kilometrelik parke bulvar ve ırmak kenarındaki bütün evlerin alt katlarını suların bastığı, birçok buğday ambarı ile un fabrikasının su altında kaldığı belirtilmiştir. Suların istasyon meydanındaki yüzlerce ceviz kütüğünü şehir içerisinden sürükleyerek götürmekte olduğu, yükselen sular nedeniyle trenin istasyona girmeden uzak bir bölgede durduğu, Kuş köprüsünün gözlerinin tamamen dolduğu, inşası henüz tamamlanan hükümet binası önünde bulunan betonarme köprüsünün⁴ de iki gözünün dolduğu bilgisinin yanı sıra Amasya-Tokat, Amasya-Erbaa yolları sulardan dolayı ulaşımına kapanmış, bu süreçte Amasya'nın nahiyeler, kazaları ve çevre illerle bağlantısının koptuğu, Amasya'ya on beş kilometre mesafede bulunan Kayabaşı ve Ovasaray köylerinin yardımına gitmenin mümkün olmadığı, Zara nahiyesi köylerinin bu iki köye imdatçı gönderildiği bilgileri yer almaktadır. Ayrıca Tokat meteoroloji memurluğundan gelen telgrafta Yeşilirmak'ın şiddetle akmaya devam ettiği, Amasya'nın her an daha büyük bir felaketle karşı karşıya bulunduğu, hasarın çok büyük olduğu da bildirilmiştir.

Amasya Vilayetinin Dahiliye Vekaletine yazmış olduğu Dahiliye Vekaletince de Başvekalet Müsteşarlığı Yüksek Makamı ile Ziraat, İktisat, Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaletleri ile Kızılay Cemiyeti Genel Merkezi başkanlıklarına da arz ettiği 10/4/1940 tarih ve 1034 sayılı bir başka yazısı⁵ "10/4/1940 tarih ve memurlar, sicil ve muamelat umum md. ikinci şube 3612 3612 sayılı tele K." diye başlamış ve devamında "1- Tekrarı istenilen 5/4/94 ve 1004/158 sayılı telimizin bir örneği aynen ikinci maddede" şeklinde devam ettiğinden Amasya Valiliğince yukarıda bahsi geçen taşkınla alakalı Dahiliye Vekaletine sürekli bilgi verildiği

³ BCA, 30.10.0.0/118.828.6, s. 4.

⁴ Kuş Köprü ile Hükümet Köprüsü arası mesafe takriben 650 m. civarındadır.

⁵ BCA, 30.10.0.0/118.828.13, s. 2-3-4.

ancak merkezden şimdiye kadar tedbirlere dair herhangi bir girişimin bulunmadığı görülmektedir. 10/4/1940 tarih ve 1034 sayılı yazının devamında:

“A- Yeşilirmak güzergahında bulunan Kayabaşı, Ovasaray, Kızılca, Aksalur, Karaköprü, Zigere, Yeni Zana, Kavakçayırı, Belmebük, Kapukaya köyleri ve Sıra Böcüklük, Orman, Helvacıpınarı, Meydan, Akburunucu, Yazı, Alptekin, Akbilek, Karaağaç Meydanı, Bey, Ayvalı, Drabut, Flingirler, Bahçeler İçi mevkilerindeki bağ ve bahçeleri,

B- Tersakan ırmağı güzergahındaki Hacıbayram, Kazanlı, Kerimoğlu, Ağılı, İmir, Feyze, Gurlu, Kulu, Ayrancı, Ağılı Küpeliyatılmış, Ağılı Deveci, Kapanlı Köyü, Erarslan, Abdalgani, Yazbeyi, Uzun Oba, Harmaağılı köyleriyle Boğaz, Fındıklı, Gece, Gollu, Ilıcak, Kölemezarı, Değirmen altı ve Kurt çayırı bağlarını,

C- Çekerek ırmağı güzergahında bulunan Bekdemir, Atabey çiftliği, Kazan asmaz, çiftliği, Kutu, Gözlek, Kılca köyleri su altında kalmış,

D- Çağlayan, Yeşilirmak, golono, iki ırmak, çatı hacıkyan, tersakan isimlerinde altı un fabrikası sular altında kalmış binaları kısmen yıkılmış işlemez bir hale gelmiş,

E- Yukarıda isimleri yazılı köylerden bazılarının arazisi tamamen bazılarıda kısmen sular altında kaldığından son bahar ve yazlık zeriyaat harap olmuştur.

F- Amasya kasabasında şimdiye kadar elli altı ve köy ve bahçelerde de yüzü müteceviz ev yıkılmıştır. Yıkılan binaların, ölen hayvanların, zayi olan eşya ve emvalin hakiki miktarı sular çekildikten sonra tahkik edilecek şimdiye kadar insanca zayıat olmamıştır.

Alınan Tedbirler,

G- Vilayet tuğyandan iki gün evvel haberdar olduğundan köylere yapılan tebliğ üzerine halk tehlikeli mıntikalardan uzaklaştırılmış ise de bu tebligata cehalet ve tevekkül saikasile riayet etmeyen bahçe evlerinde altmış kadar insan kalmıştır. Bunları kurtarmak üzere itfaiye ekipleri harekete getirilerek sallarla şimdiye kadar yirmi kişi kurtarılmıştır. Daha uzaklarda ve cereyanın şiddetli olduğu mıntikalarda üç sandal istenilmiş ve bugün Samsundan kamyon ile Amasyaya hareket ettirildiği şimdi öğrenilmiş,

H- 3/4 nisan gecesi sabaha karşı ansızın istilaya uğrayan⁶ köylerde ve bahçelerdeki insanlar ancak kendileri ve hayvanlarını kurtarabilmişler ve fakat her türlü eşya ve mahalları ve samanları sular altında kaldığından insanlar ve hayvanlarda açlık tehlikesi başlamış bunun üzerine kızılai yardım ile her insan için üç günlük ekmek parası olmak üzere otuz kuruş hesabı ile seylap zedelere para verilmiş ve kayabaşı köyünde üçyüz insana dokuzyüz ekmek gönderilmiştir. Bu suretle yardıma devam

⁶ Taşkından iki gün evvel köyler uyarıldığı halde taşkın gerçekleştiği zaman ansızın istilaya uğradığı ifadesi manidardır.

edilmekte Merzifon ve Gümüşhacıkök kay. İstenilen dörtbin ekmek yarın Amasyaya gelmiş bulunacak,

J- Kayabaşı köyünde sular altında kalan halkı ve hayvanlar kurtarmak üzere Zara nahiyesi müdürü ve jandarma bölük komutanı memur edilmiş nahiyenin beş köy halkı yardıma gönderilmiştir.

Merkezden istediğimiz yardım,

K- Son bahar ve zeriya ile her nevi ziraat vasıtalar ve yiyecekleri harap olmuş bulunduğundan çiftçilerle bahçelerin hiç olmazsa sular çekilip zeriya yapmak imkânı hasıl oluncaya kadar işlerin süratle temin etmek zaruridir. Bundan başka tohum mevsimi geçtiğinden mısır yulaf şeker pancarı ve sebze ekerek kendi işlerini karşılayacak kadar zeriya yapabilmeleri için para verilmesi ve aynı zamanda son bahar zeriya tını da şimdiden temin edebilmeleri için geniş ölçüde yardım edilmesi elzem görülmektedir. Vaziyetin vehameti göz önünde bulundurularak merkezden yapılacak maddi yardımın bir an evvel gönderilmesine ve bu hususta verilecek yüksek direktifleri varsa bildirilmesine müsaade buyrulması maruzdur. Vali T. Öncel''

Yaşanan bu su taşkınlarıyla alakalı Tokat Kolordu Komutanı Ali Rıza Artunkal'ın Müdafaa-i Milliye Vekaletine, Genelkurmay Başkanlığına ve Erzurum Ordu Müfettişliklerine arz ettiği ve Müdafaa-i Milliye Vekaletinin Başvekalet Yüksek Makamına ilettiği⁷ 4 Nisan 1940 tarih ve 5492 sayılı⁸ raporunda yükselen ve afet halini alan Yeşilirmak ve Kelkit sularından Tokat ve Turhal'da oluşan zararlardan bahsettikten sonra Amasya ile kazaları arasında yol ve telefon irtibatının kesildiği, Amasya tren istasyonu ile şehir merkezindeki evleri suların bastığı, hükümet ve belediye binasının alt katlarındaki suların tahliye edildiği, tren istasyonu ile irtibatın kesildiği, Samsun treninin Amasya'ya gelmediği, Sivas treninin de Turhal'da kaldığı Amasya'ya gidemediği, Amasya'nın 12 kilometre güney doğusundaki Kayabaşı ve Ovasaray köylerini suların bastığını, insan ve hayvan kaybı hakkında şimdilik haber alınamadığını sunmuştur. Bu yazıya ek olarak 5 Nisan 1940 tarih ve 5497 sayılı raporunda⁹ Tokat Vilayetindeki durumdan sonra Amasya ile Kapıkaya arasındaki ulaşımın olmadığını, Alay'ın şehirle bağlantısının kesildiği bu nedenle Alayla şehir irtibatının Şeyh Köyü¹⁰ üzerinden hayvanlarla yapıldığını, alayda olumsuz bir durumun ve kaybın olmadığını, iki gündür Samsun treninin işlemediğini, Sivas'tan gelen trenin ise bir gün rötarlı geldiğini, Amasya'nın 16 km kadar güneyindeki Kapıkaya civarı ile Samsun kısmında ki demiryollarında bazı çöküntülerin olduğunu yazmıştır.

⁷ BCA, 30.10.0.0/118.828.7, s. 2.

⁸ BCA, 30.10.0.0/118.828.7, s. 4.

⁹ BCA, 30.10.0.0/118.828.7, s. 3.

¹⁰ Amasya ile Alay arasında bu isimde bir köy bulunmamaktadır. Bu köyün Şeyhcu Köyü olması muhtemeldir.

Tokat Kolordu Komutanı Ali Rıza Artunkal'ın Müdafaa-i Milliye Vekaletine 7 Nisan 1940 tarih ve 55048 sayılı tel yazısında¹¹ Tokat'ta Yeşilirmak ve Kelkit sularının alçalarak normal yataklarına girdiği ve Samsun-Sivas demiryolu ulaşımının 7 Nisan itibariyle aktarmasız başladığını belirtmiştir.

Amasya'da yaşanan Yeşilirmak taşkınına ilişkin durumun vahametini ve halkın çaresizliğini, bu taşkın sırasında Amasya'da bulunan Kızılay Cemiyeti Müfettişi C. Serim'in Türkiye Kızılay Umumi Merkezine iletildiği, merkezin de 29 Nisan 1940 tarih ve 11705 sayılı yazısı¹² ile Başvekalet Yüksek Makamına sunduğu 10/41940 tarih ve 14 nolu raporu¹³ çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Müfettiş C. Serim'in raporu şu şekildedir:

"1- 31/3/1940 tarihli raporunda Samsuna döneceğimi arz etmiştim. Fakat 1/4/1940 Pazar günü Tokat'dan gelen telgrafta (Yeşilirmağın) taşmak alaimi gösterdiği bildirilmesi üzerine vaziyeti burada ve yakından takip etmek için hareketimi tehir etmiştim.

2/4/1940 gününden itibaren yavaş yavaş kabarmaya başlayan ırmağın 3/4/1940 günü taşmak vaziyeti belirince etraftan gelecek malumata intizaren civar yerlere giderek bizzat gördüğüm hale nazaran şehre civar bağ ve bahçeler suların istilası altında ve vaktında çıkmayan içerideki insanlar da ağaçlara ve bazı böcekhanelerin¹⁴, evlerin damlarına tırmanarak, sığınarak hayvanlarla mahsur ve feci vaziyette kaldıklarını görünce bunların kurtarılması için Vilayet makamına hemen temasa geldim.

Sayın Valinin cidden takdire değer candan alaka ve soğuk kanlılıkla vaziyet karşısında alınan isabetli tedbirlerini takdirle arz ve kayd eylerim.

Vilayetten aldığım müsaade üzerine Vilayet emniyet amirile birlikte vaziyetin vahim bir hal gösterdiği (Hacılar) ve imtidadı sahasına giderek etraftan getirttiğimiz ağaçlar ve tahtalarla ve boş benzin varillerile (sal)a benzer üç sal yaptırarak hemen tahlis işine başlandı. 3/4/1940 gecesi sabaha kadar bila fasıla çalışarak ağaçlardan, direklerden muvakkat bir tek ağaç üzerine kurabildiğimiz köprümsü bir nesneyi ikmal ettirerek bundan da istifade etmek suretile o istikamette kalan insanları kurtardık, ferdası gün suların bütün şiddet ve azgınlıkla etrafı sarmaya ve kaplamaya başlamasına rağmen biz mesaimize devam ettik ve bir taraftan da Makamı Vilayet vasıtasile (Samsun)dan sandal istedik, bu istediğimiz sandallar Samsun tahlisiye teşkilatından gönderilen (3) tahlisiye neferi de Cuma günü Samsundan kamyonlarla (3) sandal ve adamları akşamdan sonra Amasyaya geldiler, biz o zaman (Hacılar) meydanında mühlik vaziyette kalan (8) kişiyi kurtarmaya çalışıyorduk., bu (8) kişiyi kurtarmak için buldukları damdan gönderdiğimizizsala koydurarak karanlıkta karaya doğru çekerken halat makamında kullandığımız urğan koptu ve bu felaket amiz vaziyet

¹¹ BCA, 30.10.0.0/152.77.7, s. 3.

¹² BCA, 30.10.0.0/117.818.12, s. 2.

¹³ BCA, 30.10.0.0/117.818.12, s. 3-4-5-6.

¹⁴ Amasya ilinde İpekböceği yetiştirilen yerlere verile ad.

karşısında suların şedid cereyanlarına kapılıp boğulmaları muhakkak olan bu insanları kurtarmak için gecenin karanlığında ışığa ihtiyaç vardı, bu ışığı herhangi bir kamyon veya otomobil fenerle ile temini kabil idi, bunun için refakatimde bulunan komiserlerden (Sedad)ı bir arabaya bindirerek bindirerek acele şehre gönderdim, bir taraftan da bu sekiz kişinin rakip bulunduğu salın karşısına isabet eden yerde de büyükçe bir ateş yaktırarak bunları kendilerini kurtarmak için çalıştığımızı göstermek ve metanetlerini, maneviyatlarını muhafaza ettirmek için karadan mütemadiyen kendilerine (korkmayın, metin olun çalışıyoruz) diye bağırttırarak sada ile bir irtibat muhafaza ettirildi, bu suretle vaziyeti idareye çalışırken (Komiser Sedad) da şehre vararak Samsundan gelen ve sandalı üzerinde bulunan kamyonu rastlamış ve bu adamlarile beraber hemen hareket ettirerek yanımıza getirmiş ve derhal her an ölüm tehlikesi ile karşı karşıya kalmış olan bu (8) vatandaşı bir mevte muhakkaktan kurtarmak ameliyesine başlanarak kamyonu indirilen sandal ile suların cereyanı önünde bahçelerin içindeki ağaçlara tutunarak sandalın kendilerine yanaşmasına kadar ölüm anları geçirmişler ve sandalın yanaşabilmesi üzerine hemen sandala alınarak karaya çıkartılmışlar ve arabalara bindirilerek şehre hamama gönderilmişlerdir.

Ferdası sabah da başka bir böcekhanenin damında son kalan partiyi de buldukları damdan alarak kurtardık.

Bir taraftan da (Sivas) istikametinde (Amasya)ya birinci istasyon olan (Kayabaşı) köyü halkının imdadına da bir sandal göndermiş ve halka ekmek hayvanlarına saman tedarik edilerek sevk ve tevziat yapılmıştır.

7/4/1940 sabahı (yazı ve orman) bağları denilen ve (Hacılar) mevkiinin ilerisinde bulunan mahallerdeki vaziyeti görmek ve oradan /Kayabaşı) istasyonu istikametine gitmek üzere yola çıktım, refakatimde (Ezine) nahiye müdürü ve köy büroları şefi olduğu halde ileriye giderken (Ferhat) yolu denilen sarp kayalık mahallin hizasına geldiğimizde yüksek olan suların istilası altında kaldığını şosanın görünmediğini görünce yanımızda beraber götürmekte olduğumuz yüzücülerden üç kişiyi suya daldırarak arabaya bir istikamet verdikten sonra kendimiz sarp kayalar arasındaki (ferhat) zamanından kaldığı mervi bulunan ve içinde bir su yolu bulunan yerlerden tırmanarak bazı yerlerinde adam sırtında fena yerlerini geçerek şosanın sudan masun kalan kısmına geçebildik ve tekrar arabaya binerek yolumuza devam ve etrafı tetkik ederek (kayabaşı) mahalline kadar (25) kilometrelik bir mesafeyi bir hayli zaman zarfında ancak kat edebildik ve oraya da vardığımızda buradan gönderdiğimiz sandal ve sandalcıları ve zara nahiyesi müdürünü bularak vaziyet hakkında malumat aldık ve orada gördüğümüz manzara adeta bir deniz manzarası idi. O sırada oraya gelmekte olan Sivas tirenine atlayarak Amasya'ya avdet ettik, işe muhtaç insan ve hayvanlara ekmek ve saman sevki için vilayetle temas ederek bunlar da temin edildi. Sular da o akşamdan itibaren düşmeye ve bu güne kadar bu düşmelerine devam etmekte olduğunu takdim ettiğim günlük telgraf raporlarımla arz etmişdim.

Bu seylabın ika ettiği zarar pek büyüktür, suların istilasına maruz kalan yerlerin sahası sahası çok vapidir ve zarar hasar az mıdır, hakiki mikdarı anlayabilmek için tayin olunan istikametlere gönderilmek ve rakamla vaziyeti tespit etmek üzere üç grup teşkil edilmiş ve bunlar bu günden itibaren faaliyete geçmiş bulunacaklardır, ancak bu faaliyetin tam bir surette başlayabilmesi suların brr az daha itila eylediği vasa mahallerden çekilmesine bağlıdır, bu hey'etler şimdi suların çekildiği yerlere kadar gidebilirler.

Bendeniz de suların birkaç gün daha çekilmesini müteakip yüksek emirleri veçhile istilaya uğrayan köylere gideceğim.

Seylabın yaptığı zarar ve hasar büyüktür, tesadüfen elime geçen (Amasya) tarihinin dördüncü cildinde manzurum olan bir kayde göre hicri (1088) tarihinde ve halen berhayat ihtiyarların rivayetlerine göre (1290,1295) senelerinde yine böyle büyük seylaplar olmuş ve yine aynı mahaller bu günkü gibi suların istilasına maruz kalmış mervidir.

Binaenaleyh tarihin kayıtlarile ve bu gün elyevm berhayat bulunan ihtiyarların rivayetlerin eda müyyed olan bu seylab felaketlerinin önünü almak için (Kelkit, Tersakan, çekerek, deli çay) sularının ki bular bir noktada (yeşilırmağa) dökülürler ve bu seylab felaketlerine husule getirirler, isimleri yazılı bu sularla asıl anayı teşkil eden yeşilırmağı bu taşkınlıklara meydan vermeyecek bir hale konmaları için nafia Vekaletinin mütehasıslarile mahallerinde tetkikat yaptırılarak bu felakete meydan kalmamak için tedabiri lazime ittihaz ettirilmesi

Sular civar mahallerdeki maruzatı, bağları bahçeleri harab olan ve azim bir yekün teşkil edeceği muhakkak bulunan çaresizlikler içinde kalan ve kendilerini bundan sonra beklemekte olan zorlu günlerin eleminden ıztirabından kurtarmak için bu vatandaşların elim vaziyetlerine bir çare bulmak üzere Ziraat Vekaletinin nazarı dikkatinin celbi,

Bu vaziyetler büyük devlet işlerinden olduğundan alakadar ali makamların nazarı dikkatlerinin celbini yüksek rey ve takdirlerinize arz etmeği bir vecibe ad eyledim.

Suların istilasından açıkta kalanlara çadır verilmektedir. Bir taraftan da çadırların artacak mikdarını (Etimesgut) anbarına gönderilmek üzere sevk ettirmeğe çalışıyorum.

Belediye tarafından suların istilasına uğrayan şehre aid yerlerin manzarasını gösterir resimleri de leffen takdim ediyorum.

Bu vaziyetin tevlid eylediği hale göre işlerin tekasüf eylediği bu mntıkada (Amasya) Merkez olmak üzere mesaimize devam edeceğimi arz eylerim...

Derin tazim ve hürmetlerimi yüksek huzurlarınıza sunarım."

Yeşilirmak'ın bu taşkınının henüz yaraları sarılmadan Mayıs ayında da tekrar yükselip taşkına sebep olduğu, Kızılca, Karasenir, Kayabaşı, Karaköprü, Aksalur, Kapıkaya, Belmebük, Kavakçayırı köyleri ve şehir merkezinde yer alan Yazı, Meydan, Orman, Sıraböcekhanne mevkileri ve bahçeleriyle güzergâhlarındaki yolların sular altında kaldığı, bu mevkilerde yer alan dört evde yaşayan otuz kişinin kurtarılması için tedbirlerin alındığı, suların seviyesinin daha da yükselmeye devam ettiği, 3-4 Nisanda yaşanan duruma doğru gidildiği, Tersakan ve Çekerek ırmaklarının da taşkınlara başladığı ve her yerden halkın vilayete yardım için müracaatta bulunduğu bilgisini Amasya Valisi Talat Öncel'in Başvekalet Makamına 15/5/1940 tarihinde çektiği telgraftan¹⁵ almaktayız.

1940 yılının Nisan ve Mayıs aylarında yaşanan Yeşilirmak ve kollarının taşkınlarına ilişki hasar ve duruma dair bilgiyi Amasya Vilayetinin Dahiliye Vekaletine yazmış olduğu tarihsiz ve 1161/178 sayılı yazısının Dahiliye Vekaletince Başvekalet Makamına yazılan 30/5/1940 tarih ve 5035 sayılı yazılarından¹⁶ tespit edebilmekteyiz. Burada bilgileri kısaca özetleyecek olursak:

“1- Köylerde 267 ev tamamen yıkılmış, 563 ev kısmen hasar görmüştür. Bu evlerde bulunan 27352 kilogram erzak ile tahminen 3707 lira değerinde 913 parça ev eşyasının kullanılamaz hale geldiği, 238 su dolabının tamamen, 55'inin de kısmen hasar görek 43990 liralık hasarın oluştuğu,

2- 7814 dönüm buğday, 7489 dönüm arpa, 1255 dönüm mısır, 5837 dönüm pancar olmak üzere toplanda 22395 dönüm ekili arazi tamamen, 1827 dönüm buğday, 718 dönüm arpa, 482 dönüm pancar olmak üzere 2027 dönüm arazinin kısmen, 100770 adet muhtelif cins meyve fidanlarının da sular altında kalarak zarar gördüğü,” raporlanmıştır.

Bu raporun devamında; 1939 yılında yaşanan Erzincan merkezli büyük depremin Amasya'da meydana getirdiği yıkım ve kayıpların yaralarının sarılmadan böyle büyük ikinci bir felaketle karşılaşılmasıyla Amasya halkının kışlık ve yazlık bütün sebze-meyve ve tarım ürünlerini kaybederek tamamen bitkin bir halde buldukları, bu halkın kısa zamanda üretici-yetiştirici konuma getirilmedikleri takdirde açlık ve sefaletin artacağı, bu duruma düşülmemesi için ekim-dikim mevsimi geçtiğinden halka yazlık buğday ve arpa gibi tohumluk verme imkanının olmadığı, çekilen suların yerlerinin bir kısmının ekilebilir bir hale geldiğinden buralara mısır, darı, yulaf, yazlık sebze ve bostan ekmek için ayrıca yıkılan evlerin inşası, zarar görenlerin tamirata ve telef olan tarım aletlerinin karşılanması için nakdi yardım istenilmiştir. Yine bu rapor Ziraat, Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâletleriyle Kızılca Cemiyeti Genel Merkezi Başkanlığına da Dâhiliye Vekaletince yazılmıştır.

1940'ta yaşanan bu taşkınlarda sadece Amasya ili şehir merkezi mahalle ve bahçeleri ile merkeze bağlı kasaba ve de köyler zarar görmemiş o zaman bucak olan Suluova'ya bağlı

¹⁵ BCA, 30.10.0.0/118.829.15, s. 2-3.

¹⁶ BCA, 30.10.0.0/118.829.17, s. 2-3.

köyler de zarar görmüştür. Bu taşkınlarda sadece evler yıkılıp harap olmamış aynı zamanda işyerleri, un değirmenleri, bağ-bahçe ve tarım alanları da mahvolmuş halk açlıkla karşı karşıya kalmıştır. Felaketin bu denli büyük olması Yeşilirmak'ın yükselmesinden iki gün önce haber verildiği halde tehlike dâhilinde bulunan alanları ve evlerini terk etmeyen vatandaşlara bağlanmıştır. Amasya ilinin çevre illerle karayolu bağlantısı kopmuş, Samsun-Sivas demiryolunun Amasya bölümünde oluşan hasar ve sular neticesinde tren işleyemez hale gelmiştir. Şehir içerisindeki mahallerde bulunan vatandaşların benzin varillerinin birbirine bağlanarak yapılmaya çalışılan salla kurtarılmaya çalışılması ise oldukça manidardır. Yapılan yardımlar az sayıda ekmekten öteye geçmemiştir. Amasya yerel yönetimi elindeki kısıtlı imkânlarla bir yandan vatandaşın yardımına koşmaya çalışırken diğer taraftan da durumdan Ankara'yı haberdar ederek hükümetin yardımlarını talep etmişse de, ciddi herhangi bir önleme ve müdahale durumu gerçekleşmemiş, 5 köy halkının filan bölgeye sevki ve durum tespitinden öteye geçmeyen tedbirler alınmıştır.

KAYNAKÇA

BCA, Cumhuriyet Arşivi. 30.10.0.0/118.828.6. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>

BCA, Cumhuriyet Arşivi. 30.10.0.0/118.828.13. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>

BCA, Cumhuriyet Arşivi. 30.10.0.0/118.828.7. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>

BCA, Cumhuriyet Arşivi. 30.10.0.0/152.77.7. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>

BCA, Cumhuriyet Arşivi. 30.10.0.0/117.818.12. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>

BCA, Cumhuriyet Arşivi. 30.10.0.0/118.829.15. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>

BCA, Cumhuriyet Arşivi. 30.10.0.0/118.829.17. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

1. yazarın araştırmaya katkı oranı %70, 2. yazarın araştırmaya katkı oranı %30'dur.

Yazar 1: Yöntemin belirlenmesi, araştırmanın tasarlanması, veri analizi, raporlaştırma.

Yazar 2: Danışmanlık, geçerlik ve güvenirlik çalışmaları.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada çıkar çatışması bulunmamaktadır.